

Уважаеми колеги,

Взимам думата за изказване по отношение на депозираната докторска теза на докторант Люсиен Петерс.

Разбрахме се да се изказваме на български или английски език, като има възможност за превод от професионален преводач. Ще предложа в моя случай да се процедира по друг начин - да прочета това, което съм подготвила на български, а после самата аз ще го повтора на английски език. По такъв начин ще се спести разкъсване на текста заради превода.

От представянето на работата на Л.Петерс от доц. Михайлова разбирам, че тя като ръководител е съгласна с тезите в представения текст, стои зад предложените изводи и констатации, и като предполагам, че всеки ръководител не иска да допуска за разглеждане материал, който все още не е довършен и изисква доработване, тя приема работата за завършена докторска теза..

Оттук нататък следват само мои съображения, които държа да споделя с уважаемата колегия и съм водена основно от желанието да се постигне високо ефективен резултат на дейностите на катедрата в един критичен период, когато социологическото поле все повече се измества от полето на интересите на нашия университет.

1. Започвам с това, че ни се предлага труд, който е всичко друго но не и дисертационна теза. Той не следва традиционния тезисен формат, приет в целия свят, но не следва и т.нар. манускриптен формат, в който основните глави са публикувани статии, които са вмъкнати между общото въведение и дискусията. Какво следва обаче - ако трябва да дам квалификация на този текст, той не е журналистическа статия, пътепис или експлорация на вътрешната реч относно интересни срещи за “раздумки” с неизвестно как избрани 15 млади хора, общото между които е само това, че са българи, относително млади, но не и от едно поколение (милениуми, зумери), нито са членове на една група, нито са приятели, нито са роднини или противници или съперници (Общото е, че всеки един от тях познава докторанта. И другото общо - че всеки един от тези 15 души (за които на с.9 авторът дори казва, че някои от тях са напуснали участието си в изследването- така че дори не са и 15) се е срещал - неизвестно колко пъти с докторанта в ресторант, кафене или бар; неизвестно за колко време; неизвестно кога и неизвестно къде точно, защото подобна информация не ни се дава нито в текста, нито в приложенията към работата. А това са правилата, защитаващи резултатите, получени от **качествени методи**. Къде са свалените записи от разговорите, къде е въпросникът, с който е проведено полуструктурираното интервю, къде е дневникът на извършените наблюдения, къде са протоколите от сесиите, провеждани с всеки респондент поотделно. Защото ако ги няма - пред нас няма и етнографско изследване, нито антропологично, нито социолингвистично, нито социологическо. Защото всяко включено наблюдение, извършвано с цел получаване на дълбочинна информация задава своите условия - а те са доказателства за провеждането на подобно наблюдение. Затова и сега не съм сигурна, че мога да отговоря на въпроса кое точно е социалното явление, обект на изследване в този материал. Затова, предложеният материал аз приемам за **очерк с любопитни преживявания на един чужденец в България, който е бил заинтересован да поддържа отношения с няколко млади българи като е водел с тях свободни разговори за живота.**

2. Ако разгледаме отделните глави и подзаглавията в тях виждаме “изкривяване” на съдържанието или подвеждане по отношение на съдържанието. Там където очакваме да се говори за социален капитал в България (Първа глава) става дума за ограничен литературен обзор на понятието “социален капитал”, без да се заяви с какво работно понятие ще се дискутират резултатите от изследването на автора. Когато става дума за методология - няма ясно определяне на използваните методи, а разсъждения дали изобщо отделните науки имат специфичен методичен апарат, колко допълващи са дисциплините социология и антропология (всъщност и досега не ми е ясно дали авторът претендира че прави антропологичен, етнографски или социологически анализ); дискутират неизвестно откъде получени резултати от собственото наблюдение, преди да е заявено какъв тип наблюдение се прави. Заявката, че авторовото изследване е интердисциплинарно без да пояснява докъде се простира социологическото обяснение и къде започва антропологическо, етнографското или социалнопсихологическото...
3. И най-повърхностният анализ на произведенията на социолозите, работещи със социалния капитал (между другото има цял сборник с подобни статии на колегите от нашата катедра в официалното списание на УНСС) се основава на общото определение, за социалния капитал е връзка между индивидите и се създава неформално в съответната общност. Защо тогава като информанти в труда са привлечени непознати помежду си 15 души, а не например 15 души членове на една, каквато и да било социална група. Тогава бройката не би била толкова оспорвана. Това за мен означава, че авторът има някакво друго разбиране за “социален капитал”, което обаче не е заявено явно.
4. Текстът не позволява да се определи обектът на изследване и каква интерпретация се следва - антропологическа, социално психологическа, социологическа или етнографска. Има заиграване с тези дисциплини, а ако от характера на анализа се очаква да проличи коя е избраната методология, това не се случва. За каква антропология например става дума когато не се търси нито мистерията на културните особености, нито мистерията на човешките образования, които от поне един век са в основата на изследванията на всички антропологични школи (да вземем например най-успешната и най-ранната - тази на школата на Колумбийския университет с класическите представители - Ruth Benedict, Zora Neale, Margaret Mead, Ella Deloria и ръководителят на департамента по културна антропология - легендарният - Franz Boas). Колкото до етнографията, (която дори като термин се предлага от антрополозите и засяга описанието на човешкия начин на живот в цялост, чрез взаимоотношения и сравнение) в предложения материал тя не е ясно обозначена, защото авторът е наясно вероятно, че е избрал да работи с **етнологичен анализ** (когато се предлагат хипотези), а не чрез **етнографски анализ**, в който се търси определяне на социалната култура, получена от информация на наблюдения върху една група хора. Само че, хипотезите обикновено обхващат сравнение на различни общества относно определена етнографска информация, какъвто не е случаят тук. Колкото до социологическия и социалнопсихологическия анализ - методът на включено наблюдение особено в последните години (впрочем това важи и за етнографията) се използва основно като техника за допълваща информация към данните, получени от интервюиране, групова дискусия и анализ на документи.
5. Насочвам се към **четири проблема, свързани, макар и косвено с изискванията на съблюдаване на етика в академичното творчество**. Неведнъж цитираният в текста М. Hammersley изрично посочва, че изследователят етнограф трябва да не е зает със самонаблюдение, а да предаде действията и съдържанието на казаното от информантите по време на интервюто. Но, и това е **първият проблем**, разговорите (интервютата) се водят от автора на дисертационния труд на английски език, чужд език за информаторите

(макар авторът да споменава, че разбира донякъде български). За какво свободно, “натуралистично включено наблюдение” става дума при това положение, за каква обективна оценка на поведението на информаторите в публична среда (ресторант, бар, кафене) може да става дума тук. И естествено, възползвайки се от ситуацията Л. Петерс ни предава ситуацията като интерпретира смущенията на респондентите в разговора като неумели опити за създаване на **позитивно впечатление пред чужденец**, т.е. в някаква степен да иронизира процедурите на създаване и управление на впечатлението за себе, което младите хора очевидно неумело правят, за да поддържат разговор с него, чужденецът-изследовател на неговия език (с.44-45). За социалните психолози всеки опит за развитие на т-нар. self-management skills означава, че човек се стреми да регулира и контролира действията, чувствата и мислите си, че иска да бъде по-продуктивен и по-добър в работата си (в случая работата на информатора). Но подобен позитивен анализ на поведението на информаторите не е наличен в разглежданата работа.

На **второ място**, в текста има твърде много стереотипни изказвания, в някои случаи дори се работи с предразсъдъчни тези, които съвсем неелегатно заявяват негативни оценъчни съждения за разнообразни нагласи на респондентите (информантите), представители на различна от автора, културна среда. Например, в текста намират място неприемливи заключения за изоставането в мисленето при българите чрез използване на мистика като се дава пример за традиции, свързани с раждането на дете - “Ористниците” (известни у нас още и като “наречници”) или с идеята за “уруки”, за да се обясни, макар и косвено “отсъствието на социална ангажираност” (сред 15-те участника в изследването!) Но “ористниците”, са славянска традиция, има ги във всички славянски култури, при това самите жени-ористници са само 3 на брой, докато в приказния свят на западноевропейския епос - на Братя Грим или на Шарл Перо те са съответно 12 или за 7. А идеята за “уруки”, т.нар evil eye - онова, което носи нещастие или неволя, според последни изследвания, например на антрополога Антъни Голт е толкова широко разпространена вяра, че той я определя като характерна за повече от 40% от земното население. Затова смятам, че подобни “любопитни въпроси”, които били разкривали фаталистични нагласи и чувство за безпомощност не могат да се оставят без коментар, защото те не са дадени под линия или в края на текста като бележка, те представляват част от разсъжденията в основното изложение.

На **трето място**, като илюстрация за неетичност, а вероятно по-скоро на незнание или историческа неграмотност определям частта в работата на докторанта, в която българската нация и българската държава се противопоставят. Ако на автора не са познати определенията за нация и държава, не е мястото тук да ги изяснявам. Но е добре да знае, че развитието на национализма, като дълбочинен ангажимент към определена нация в България се създава като сливане на етноса с държавата и затова процесът на създаване на нацията в българската история, на националното пробуждане като създаване на отчетливо групово съзнание минава през няколко етапа от средата на 18 до средата на 19 век., периоди свързани с европейските сътресения и политико-географски промени в този период. Авторът всъщност говори за институции, за доверие в тях, за социално доверие, което обаче както казват и класиците на “социалния капитал” Путнам и Уулкок могат да са свързани със социалния капитал, но не са негов елемент!)

На **четвърто място**, абсолютно недопустимо да се пишат и защитават социално дарвинистки идеи за обвързаността на генетиката с нагласите на хората и за социогенетиката като нова наука за обяснение, например на “апатията” сред младите българи (с.121-). Не смятам, че е нужно да пояснявам защо. Времето на евгениката мислех, че е отминало. Не че не съм чувала и сега за социогенетика, но последната няма нищо общо с примитивни етноцентристки модели.

6. Дисертационният труд има една забавна страна, на която не мога да не се спра. Споделени са някои любопитни личностни истории, от рода на това, как собственият син на докторанта сполучливо използва метода на включено наблюдение в определена среда в Африка и достига до иновативно предложение за промяна в аграрната политика на наблюдавания район. Характерно за всяка подтема или глава на работата е, че в нейния край, докторантът отделя по един абзац за “педагогическо указателно обръщение” към читателя, специално определен като социолог, че при анализа на разказите се разкриват интересни явления, които изглеждат нови и на които българската социология непременно трябва отдели внимание за анализ (вж. с.60, два-три пъти към с. 80-90, с. 123, и до края). Сред тях е “търсене на социографско обяснение на макропространствените фактори за създаване на български социален капитал” с помощта на наблюдението, че българските градове с население над 50 000 жители са разположени на разстояние от 50 км един от друг или на два пъти по 50, т.е. 100 км. или три пъти по 50 т.е. максимум 150 км. Примерите са направо забележителни - Стара Загора отстои на 100 км от Пловдив, Пловдив е на 150 км от София; Русе е на 100 км от Търново, Търново е на 100 км от Стара Загора; Варна от Бургас е на 100 км; Добрич от Варна - на 50 км. и т.н. (с.97). Естествено това наблюдение на автора завършва с обръщение към читателя - социолог да изследва сериозно този въпрос!
7. Не се спирам на трите хипотези, предложени от автора в началото на тезата, защото две от тях взаимно си противоречат, а първата представлява твърдение, което няма нужда изобщо да бъде доказвано. Колкото до заключителния извод, че младите хора в България (да не забравяме, че става дума за 15 души) чувстват доверие, емоционална близост със семейството и близките си приятели, вместо да са социално ангажирани по линия на свързващия капитал, т.е. да не бъдат хора с добро психично здраве и прекрасни междупоколенски отношения, а нещо друго, което авторът така и не може да обясни, но усеща че има дефицит на социален ангажимент от тяхна страна. До края на текста не стана ясно какви са точните показатели на търсената социалната ангажираност - споменава се само че трябва да има познание за съществуващите НПО и някаква форма на участие в тях, както и че присъствието в студентските политически демонстрации, не е достатъчно, а трябва да е осъзнато, защото иначе се оказва, че студентите от СУ (онези сред 15-те които са били студенти в централната сграда на СУ и когато тръгват студентските протести и те са били наоколо, докато студентите от УНСС, живеещи и учещи се в периферията не са социално ангажирани, защото са пространствено изолирани).
8. Проектодисертацията изобилства от ненаучни термини, нелогични словосъчетания и новоизковани понятия. Например, говори се че “етнографското наблюдение, е мултидисциплинарно по принцип - с.32, “гъвкавият капитал бил хем четвърти вариант, хем част от съединяващия капитал; употребява се понятието “силоз” (онези метални цилиндри, използвани в аграрната среда, в които се държи зърното) като за материални образи на разликата между спояващия и свързващия социален капитал (затворени силози срещу свързани силози); четем, че има “deep insight” (дълбок инсайт, но се питаме има или няма повърхностен такъв, защото самото понятие за инсайт означава “точно и дълбоко разбиране”); виждаме понятието “inobtrusive observations” (ненатрапчиви наблюдения, кога стават ненатрапчиви - когато наблюдаващия разбере, че го наблюдават ли?); “selective for limited patterns” (кое се избира и кое се отхвърля, до кои точно характеристики се ограничава изборът); free “style” semi-structured interviews (без коментар), bi-directional complementarity of both disciplines (има ли логика двупосочната

допълнителност); "itinerant observation" (наблюдение чрез обикаляне, пътуване, има се предвид че са посетени някои български градове, но кога, за колко време и с каква цел не става ясно); "anthropological length of time" (какви са тези варианти на време съобразено с дисциплината - различно ли е от социологическото време или от хронологическото време); tools to study informant's behavior and attitudes (само че не става дума за психологически методики, тестове, въпросници както всеки би си помислил, а за ...scope, nature, timing of socializing - природа и време на социализиране?!; говори се за "language analysis", но всъщност става дума за контент анализ на разкази, които обаче след като не са предложени в текста, както и като не са разкрити избраните алгоритми за техния анализ) не могат да бъдат проверени; по-нататък се говори за "uneven understanding" на понятието "общо благо" от страна на българските "информанти" - а не респонденти (т.е. за неравномерно разбиране на понятието "Общо благо", чудя се, кое авторът нарича "равномерното разбиране"); появява се и тезата за directionality (incoming, outgoing) of bridging capital (насочваемостта на свързващия капитал навътре, навън от кой обект на кой обект?) и т.н. Всичко това ме кара да мисля, че или има дефицит на познание на английски език, или на научната терминология на социалните науки или на съдържателния смисъл на конкретната област, към която е насочено изследването на дисертационния труд - социалният капитал.

Завършвам с апел към докторанта, неговият ръководител и колегите от катедрата - предложената работа не може да бъде защитена като завършен дисертационен труд. Тя трябва изцяло да бъде **преструктурирана, преоформена, пренаписана**. Трябва да е ясно на кандидата, а и на ръководителя, че ако тази разработка, във варианта, в който е представена сега и тук, бъде приета за готова за защита като докторска теза, това ще се отрази много тежко първо на имиджа на катедрата, второ на имиджа на неговия ръководител и трето на мнението за качеството на продукцията по социология, която се произвежда в университета.

Представеният труд по никакъв начин не може да бъде определен като готова докторска теза за защита.

София, 18 ноември, 2021

проф. Елка Тодорова